

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

W. Smouter, Rijswijk

De Heilige Geest: broodnodig

Indien gij dan, hoewel gij slecht zijt, goede gaven weet te geven aan uw kinderen, hoeveel te meer zal uw Vader uit de hemel de Heilige Geest geven aan hen, die Hem daarom bidden. (Lucas 11 : 13)

Deze krachtige verzekering geeft Jezus aan het eind van het onderwijs dat Hij gegeven heeft over hoe je moet bidden. Er staat in Lucas 11 dat de discipelen Jezus zagen bidden, en dat ze daar zo van onder de indruk waren dat ze vroegen: *Here, leer ons bidden!* Moet u zich voorstellen: het ging uiteraard om Joodse mannen die op zichzelf het bidden al van jongsaf hadden geleerd. Maar toch zeggen ze hier: leer ons bidden, Here!

Als antwoord heeft de Here Jezus toen allereerst het Onze Vader gegeven. Zo eenvoudig en zo concreet mag je God vragen wat je nodig hebt. Maar dat betekent niet, dat de discipelen voortaan precies die woorden moesten gebruiken voor hun gebed. „Leer ons bidden”, dat betekent niet „Zeg ons welke woorden we uit het hoofd moeten leren”. Dat kunt u alleen al zien aan het feit, dat er in Lucas andere woorden staan dan in het bekende gebed uit Mattheüs. Het is hier nog veel korter. Meer een lijstje van gebedspunten, waar je aan moet denken.

De buurman

En bovendien: het onderwijs van Jezus gaat veel verder dan alleen het volmaakte gebed. Om de discipelen te leren bidden, vertelt Jezus een korte gelijkenis, met een toelichting. En dat loopt uit op die woorden, dat God zijn Heilige Geest ons niet zal onthouden als we daarom vragen. Dat dat vast en zeker is. Als je dat gelooft, dan heb je leren bidden.

Want leren bidden, dat is leren vertrouwen. Dat is ook wat de discipelen aan Jezus zo opviel en wat ze zo graag wilden leren. Je zag aan Jezus gewoon, dat Hij zijn Vader in de hemel vertrouwde en dat dat de kracht van zijn gebed uitmaakte. Leer ons dat ook!

En dan vertelt Jezus over drie mensen die iets van een ander te vragen hebben. En wel steeds iets heel noodzakelijks. Namelijk een brood, een vis en een ei. Eerst over een man die op het meest ongelegen moment, midden in de nacht, brood nodig heeft voor onverwacht bezoek. Hij gaat naar zijn buurman, bonst op de deur om hem wakker te maken, en vraagt om de broden die hij zo nodig heeft. En dan zegt Jezus: al is die buurman nog zo onvriendelijk, *brood* zal hij zijn buurman niet durven weigeren. Ziet u waarom? Omdat brood de eerste levensbehoefte is. Dat *kun* je je buurman niet weigeren. Had de man bij wijze van spreken op de deur staan bonzen omdat z'n sherry op was, dan weet ik nog zo net niet, hoe de buurman gereageerd had. Maar brood, dat is de eerste levensbehoefte.

Nodig als brood

Nu, met deze gelijkenis werkt Jezus toe naar die slotwoorden: zo zeker zal God de Heilige Geest geven aan hen, die Hem daarom bidden. Het is iets geweldigs, dat de Here het zó zegt. Dat mag ons toch vertrouwen leren bij onze gebeden.

Maar het leert ons ook iets anders. Namelijk dat wij de Heilige Geest letterlijk broodnodig hebben. Zo nodig als brood. Zo zegt Jezus het immers in de gelijkenis? We hebben geen beloften van God gekregen, dat Hij ons allerlei aardigheidjes waar we om vragen gegarandeerd zal geven. Ja, zelfs niet dat Hij alle echte problemen die ons beklekken, van ons af zal nemen. Maar wel dat Hij ons de Heilige Geest zal geven als we daarom bidden. Omdat we anders volkomen zouden verhongeren.

De Heilige Geest ontvangen – dat is niet een extraatje, een bijzonderheid die

Inhoud

- 25 Ds W. Smouter,
De Heilige Geest: broodnodig
- 26 Ds L. G. Compagnie,
De ambten open voor de
zusters?
- 27 M. de Klijn,
Christelijke kunst en de
toekomst (1)
- 28 D. W. L. Milo,
Rente en woeker
- 29 Drs O. Mooiweer,
Persschouw
- 30 Boekbespreking
- 31 P. C. van Wijk,
Terloops...

je aantreft bij sommige vergevorderde christenen. Maar het is voor ieder van ons zo onmisbaar als het dagelijks brood. Er is geen aasje christelijk leven zonder de Heilige Geest. Een christen staat voortdurend in de frontlinie van een gevecht tussen zijn eigen vlees en de Geest van God. „Dit bedoel ik: wandelt door de Geest en voldoet niet aan het begeren van het vlees. Want het begeren van het vlees gaat in tegen de Geest en dat van de Geest tegen het vlees – want deze staan tegenover elkander – zodat gij niet doet wat gij maar wenst” (Galaten 5 : 16).

En in deze strijd heeft de Here die belofte gegeven. Hij zal nooit zijn Heilige Geest onthouden aan wie Hem daar nederig om vraagt. Dat heeft de Here Jezus beloofd en daar geeft Hij levenslange garantie op. Als we maar bidden en blijven kloppen op de deur.

DE AMBTEN OPEN VOOR DE ZUSTERS?

– een tegenstem (1)

We staan als Nederlands Gereformeerde Kerken voor belangrijke vragen. Op de eerstkomende Landelijke Vergadering in Dronten ligt een commissierapport op tafel waarin gesteld wordt, dat de Schrift vrouwelijke diakenen kent en dat daarom ook de zusters der gemeente als diaken in volle rechten lid van de kerkeraad moeten kunnen zijn, en van de kerk van Eindhoven wordt een Verantwoording aangeboden waarin zelfs gesteld wordt „dat de toelating van vrouwen tot de kerkelijke ambten op bijbelse gronden in principe verantwoord en gewenst is”. Na lezing van beide stukken kan ik niet bepaald zeggen, dat ik overtuigd ben. Nu zegt dat niet alles, want iemand uit een Nederlands Gereformeerde Kerk in den lande vertelde mij, dat in die gemeente al vier jaren gestudeerd is op deze zaak, zonder dat ooit iemand van inzicht veranderd is, de tegenstanders bleven tegen, de voorstanders bleven voor. Toch is het goed enkele zaken aan te wijzen, die tot tegenpraak prikkelden. Want het is in ieder geval nodig dat hier flink over doorgesproken wordt.

1. Het rapport van de commissie Vrouw in het Ambt

In tegenstelling tot de vorige Landelijke Vergadering geen twee, maar één rapport. De commissie is het eens over duidelijke uitspraken:

- a) dat het Schriftuurlijk verantwoord is zusters te roepen tot het ambt van diaken;
- b) dat het eveneens Schriftuurlijk verantwoord is dat zulke vrouwelijke diakenen samen met de ouderlingen lid zijn van de kerkeraad.

Hoe is men tot deze konklusies gekomen?

De eerste door twee teksten uit het Nieuwe Testament, 1 Timotheüs 3 : 11 en Romeinen 16 : 1 te exegetiseren. De commissie komt tot de konklusie, dat in de eerstgenoemde tekst met „(hun) vrouwen” niet de vrouwen van de daarvoor genoemde diakenen zijn, maar vrouwelijke diakenen, die, omdat het Grieks nu eenmaal geen woord voor diakones kent, voor alle duidelijkheid als 'vrouwen' aangeduid zijn.

Gaat deze konklusie niet een beetje erg ver? Immers, de vraag: „wat bedoelt Paulus, diakenvrouwen of diakonesen?” is niet de vraag, die rechtstreeks aan de tekst kan worden gesteld. Het antwoord op die vraag is alleen met zekerheid te geven, wanneer we zouden weten: waren er in de gemeente van Efeze zusters in het diakenambt of niet. Van het antwoord op die vraag is de uitleg van de tekst afhankelijk. DAT BETERE KENT DAT JE DUS NOOIT HET ANTWOORD UIT DE TEKST ZELF ZULT KUNNEN HALEN. Er zijn argumenten pro en contra, maar het verlossende woord kan niemand spreken. We weten het niet.

Sterker is m.i. de Commissie-uitleg bij de tweede tekst. Zoals dr. Holwerda in Opbouw heeft geschreven, vinden we het participium van het Griekse werkwoord voor „zijn” ook vaak bij ambtelijke functies. Er is dus een grote kans (verder mag je weer niet gaan!) dat Paulus de gemeente van Rome meedeelt, dat Febe „diakonos” is in het havenstadje Kenchreae.

Nu gaat de commissie haar eerste konklusie trekken. Ik had liever eerst nog antwoord gehad op een paar vragen. Zoals deze: wat deed een „diakonos” in die tijd? Hetzelfde als een diaken onder ons? Had een diaken ook zitting in de „raad der oudsten”? (Deze vraag hoort ook bij konklusie b van het commissierapport). Was het gebruikelijk, dat er vrouwelijke diakenen waren, of had men in de kleine gemeente Kenchreae slechts broeders voor het ambt van oudste en moest een zuster de dienst namens de Here doen (een probleem, dat

onze zendelingen in Zuid-Afrika maar al te goed kennen!)?

Ik vind de konklusie van de commissie wel erg onbevanging. Op anderhalve tekst kun je geen dogma bouwen. Met zo weinig studie moesten wij onze kerkelijke praktijk ook maar niet onherstelbaar veranderen; de hele zaak vraagt een bredere benadering.

Vervolgens geeft de commissie een interessante uiteenzetting over de verhouding tussen het ouderling- en diakenambt. Erg mooi is de definitie: „Ambtsdrager zijn betekent: Door de Here geroepen zijn om tegenover en in de gemeente het herderschap van Christus over zijn gemeente gestalte te geven.” Terecht wijst de commissie erop, dat dat ook een zeker gezag impliceert. Het diakenambt zou zijn ontstaan omdat de ouderlingen het werk niet alleen aankonden. Dat zou heel goed kunnen. Vanuit de definitie beschouwt de commissie dan ook de diaken als ambtsdragers. Dat lijkt me niet overtuigend. De leden van de Commissie van Beheer assisteren de kerkeraad, maar zijn toch ook geen ambtsdragers? Het is best denkbaar, dat de diaken de ouderling assisteert zonder dat hij ambtsdrager is. Maar dat is een punt, dat ik nu laat rusten.

Want interessant is de vraag, waar in het in heel de kwestie van de vrouw in het ambt feitelijk om draait: hoe zit het met het GEZAG van het ambt.

De commissie gaat er (m.i. terecht) van uit, dat de bekende 'ondergeschiktheidsteksten' uit het Nieuwe Testament niet toestaan, dat vrouwen gezag uitoefenen over mannen. Nu zou mij lijken, dat een pleidooi voor vrouwelijke diakenen dan moet samengaan met een pleidooi voor het uit de kerkeraad halen van de diaken. Maar dat doet de commissie niet. In vier kleine alinea's wordt meegedeeld, dat het toch verantwoord is, dat zulke vrouwelijke diakenen volop zitting hebben in de kerkeraad. Ook hier had ik graag wat meer papier ontvangen van de commissie. De zinnen worden namelijk wel steeds ingewikkelder, maar de argumentatie, ➤

Jaarvergadering „Opbouw”

De jaarvergadering van de Persvereniging „Opbouw” wordt gehouden op **zaterdag 12 maart a.s.** in de **Jeruzalemkerk aan de Troosterlaan te Utrecht.**

In deze vergadering zal **Drs H. de Jong** van Amsterdam spreken over

„De toekomst van onze kerken.”

De vergadering begint te 10.30 uur. De kerk is vanaf 10.00 uur open, zodat men voor de aanvang der vergadering een kopje koffie kan drinken.

Het Bestuur

waar het toch eigenlijk om gaat, ontbreekt. Nadat men gewezen heeft op de prioriteit van het ambt van ouderling zegt men (de zin is te mooi om niet te citeren):

„Het feit dat de diaken vanuit de eigenheid van zijn ambt betrokken is bij het leidinggeven en verzorgen van de gemeente, betekent nog niet dat het werk van de diaken daarom ook als leidinggevend te typeren is.”

Volgens mij staat hier: hoewel diakenen volop meedoen bij het leidinggeven is hun ambt toch niet leidinggevend. De volgende opmerking sluit hierbij aan:

„Naar ons oordeel worden genoemde teksten overvraagd, wanneer men op grond daarvan zou willen konkluderen dat het vanuit de eigenheid van het diakenambt betrokken zijn bij het leidinggeven van de gemeente aan de zusters der gemeente zou zijn ontzegd.”

Ook weer zo'n fraaie zin; hier staat volgens mij: je mag uit de 'ondergeschiktheidsteksten' niet afleiden, dat zusters niet betrokken mogen zijn bij het leidinggeven.

Hier kan een welles-nietes discussie op volgen, want juist datgene, wat de commissie moet onderzoeken, gaat ze poneren. Hoe werkt dit alles in de praktijk, wat doet dan een diaken in de kerkeraad? Nu, zelfs ingeval er nog 'breed' en 'smal' is in een gemeente, wordt het gehele beleid van de kerkeraad diepgaand door de diakenen meebepaald. Ze zijn niet aanwezig als directiesekretaresse, maar als volwaardige leden van de raad van directeuren, als men mij het beeld wil vergeven. Ze beslissen mee met talstelling, met benoemingen, bij moeilijkheden in de gemeente. Of in hun eigen werk: ze bemoeien zich soms met in de problemen geraakte huishoudens, helpen iemand een gezonde financiële praktijk op te zetten en vermanen (!) dan natuurlijk ook, wanneer de des betreffende broeder of zuster toch zichzelf weer in de nesten werkt. De diakenen dragen in de kerkeraad volledig de verantwoordelijkheid mee. Het ambt van diaken ligt dicht tegen dat van ouderling aan, zeker in kleine gemeentes, waar de diaken vaak ook 'hulp-ouderling' is en de ouderlingen volop betrokken zijn bij het werk van de diakonie. De tweede konklusie van de commissie lijkt me dan ook onjuist. In onze kerkelijke praktijk zal het invoeren van vrouwelijke diakenen binnen korte tijd leiden tot het invoeren van vrouwelijke ouderlingen.

(wordt vervolgd)

M. de Klijn, Kampen

Christelijke kunst en de toekomst (5-slot)

Afsluiting en conclusie

Ik kom na de bespreking van deze korte vogelvlucht door de geschiedenis van een stukje christelijke kunst van de Nederlanden toe aan een afsluiting en een conclusie.

De moderne kunst is m.i. niet uitsluitend het resultaat van een Verlichtingsdenken, maar was altijd, de gehele geschiedenis door, aanwezig. Modern in de zin van: subjectief, en gesecculariseerd!

In de zin van: vanuit de autonome mens

gedacht, en zonder God in zijn bestaan toe te laten.

De moderniteit was nu eens onderhuids aanwezig, of latent, dan weer opvallend of uitbundig.

In feite zijn Hugo van der Goes en Pieter Bruegel de Oude de moderne kunstenaars van hun tijd, en voorlopers van de onze.

Zij confronteren ons vandaag opnieuw met de erfenis van het christelijk gedachtengoed vanuit een historisch perspectief. Maar van belang is vooral

G. v. d. Brink, Rotterdam

Pastorale Notities

Peristroika

Sommige deskundigen vinden het boek van Gorbatsjow saai. Begrijpelijk: het is een eindeloze herhaling van Lenin's formule: socialisme is de levende creativiteit van de massa. Maar voor een leek als ik heeft deze eentonigheid iets aangenaams: het boek leest lekker weg. Uiteraard roept het veel reacties op. Ik noem er twee: De eerste betreft de zuivering van de socialistische maatschappij: alle slampampers, bureaucraten, lui-lakken, conservatieven, afremmers enz. enz. moeten worden verwijderd. Profiteurs zullen niet meedelen van zegeningen, verworven in het zweet van de socialistische massa. De vraag is: horen bij die slampampers ook die christenen, die – omdat ze het Koninkrijk Gods en Zijn gerechtigheid zoeken vóór alles – afzien van een goed inkomen en zich uitsluitend inzetten voor prediking en diakonaat? Stel b.v. dat jongelui zich geheel wijden aan de zorg voor gehandicapte medechristenen in een niet

gesubsidieerde inrichting? Een andere vraag: hoe staat het met ouders die hun kinderen leren dat er een hemels koninkrijk is, dat absolute voorrang vraagt en niet voorbijgaat? Worden zij uit de ouderlijke macht ontzet omdat ze kinderen van de socialistische staat vergiften? Blijft het zo dat zij heropgevoed worden in staats-tehuizen? Mogen mensen die zich wijden aan het Koninkrijk Gods niet delen in de zegeningen van de socialistische maatschappij? In dat geval zitten we midden in de boycot van Openbaring 13: niet kopen of verkopen voor wie het teken van de mens (het beest) niet heeft aan voorhoofd of hand.

Mijn tweede punt betreft de persoonsverheerlijking waar Gorbatsjow (terecht!) zo op tegen is. Als ik de brieven lees die vereiders hem toezonden, en als ik in het tweede deel lees hoe blij Gorbatsjow is met brieven, pakjes, kindertekeningen en zelfs gebeden, die hem uit de hele wereld worden toegezonden, dan denk ik dat die persoonsverheerlijking al lang

weer begonnen is. Dat kan ook niet anders, want de drang tot religieuze verering valt in mensen niet te onderdrukken en persoonsverheerlijking is een beginstadium daarvan. Ik denk aan Sergei Koerdakow, die in zijn boek „Vergeef Mij Natasja”, vertelt, dat hij stond te bidden bij de mummie van Lenin. Gorbatsjow publiceert een brief van een R.K. werker, die schrijft: Ik weet dat u atheïst bent. En ik wil dat u weet dat ik een gelovige ben en op zondag van 9 tot 1 in de kerk zit en voor u bid. Wel, gereformeerde mensen bidden ook voor Gorbatsjow. Ze bidden vooral of de Here Gorbatsjow ervoor wil bewaren dat hij zijn mooie naam bederft. Hij draagt immers de naam van de aartsengel. Michael is een uitroep van ontzag voor de grootheid van de Here: Wie is als God! Zie b.v. het slot van de profeet Micha: Wie is een God als Gij, die de ongerechtigheid vergeeft...(7:18). De Here geve dat het enthousiasme van de massa niet uitloopt op de kreet: „Wie is groot als Miachail Gorbatsjow!” Dat zou ons brengen bij de aanbidding: „Wie is als het beest”, Opb. 13:4. En dat zou zijn de volstrekte loochening van Gorbatsjow's prachtige NAAM.

wat zij zelf met dat gedachtengoed gedaan hebben!

Bij Van der Goes komt de individuele gemoedsbeleving centraal te staan en daarin grijpt hij vooruit op Rembrandt, maar ook Van Gogh en Picasso.

Bij Bruegel domineert het mensenleven als zodanig en hebben wij in principe met het loslaten van een christelijke boodschap te maken.

Beide 'antwoorden' zijn door hun eenzijdigheid ontoereikend om een glimp van het goddelijke te laten zien, laat staan ons met Gods heilsplan te confronteren. Daartoe is nodig dat de kunstenaar niet alleen zijn eigen individuele kijk op de dingen ontwikkelt en zijn keuze overtuigend visualiseert, maar ook in staat is om zijn eigen plaats binnen het heilsplan van God te situeren, zodat hij ook op een gegeven plaats en een gegeven moment tot een synthese komt van wat God eist en wat hij zelf als innerlijk noodzakelijk en relevant acht.

Het gaat niet aan om in onze tijd opnieuw te proberen om een lijdende Christus aan Het gaat niet om in onze tijd opnieuw te proberen om een lijdende Christus aan het kruis te schilderen, zoals Grünewald onovertroffen indrukwekkend heeft gedaan op het zgn. Isenheimer altaar in Colmar.

Ook al is een dergelijke uitbeelding nog zo authentiek en innerlijk doorleefd, en ook al staat het een ieder vrij om zijn eigen aandrang op het artistieke vlak te volgen.

Ook gaat het niet aan om de gestorven Christus op een perfecte en onnavolgbaar knappe wijze uit te beelden, op de wijze van Mantegna die het gevaagd perspectiefisch deed, zodat wij alleen in bewondering staan voor de virtuositeit waarmee een kunstwerk tot stand is gekomen.

Ook met behulp van de nieuwe media (zoals Dürer in zijn tijd met de boekdrukkunst) zoals video, film, electro-

Dr H. J. Jager

Met diepe droefheid vernamen wij van het heengaan op 25 januari van onze hooggeachte oud-redakteur prof. dr H. J. Jager.

In het eertvolgende nummer van dit blad hopen wij op dit verlies terug te komen.

De Redactie

nica en computerbeelden is 't een waagstuk om boven technische vernuftigheden uit te komen en media werkelijk als instrument te gebruiken en niet als doel. Ik denk dat het zin heeft om erover na te denken hoe vandaag een christelijke kunst enerzijds los zou moeten staan van alles wat de kunsthistorische traditie aan beelden en symbolen heeft overgeleverd, en anderzijds, dat zij weer binnen de bijbelse verhalende traditie zou moeten treden om daar haar authentieke wortels te vinden en weer tot bloei te komen. Of iets dergelijks nu naturalistisch, realistisch, expressionistisch, impressionistisch, absurdistisch of abstract gebeurt is volstrekt secundair (ook al is het niet geheel onbelangrijk).

Ik merkte al op, dat wij in een crisis-tijd niet zonder de waarheid en het perspectief van de Apocalypse kunnen. Ik voeg er nu aan toe dat wij het ook niet zonder de overtuigingskracht van een hedendaagse, authentieke, apocalyptisch georiënteerde kunst kunnen stellen. Alleen ben ik er wel van overtuigd dat de strekking vandaag een zeer blijmoedige en harmonieuze zou moeten zijn, in het perspectief van vrede en gerechtigheid die ons van Godswege is beloofd, en waarvan Jan van Eyck meer dan 500 jaren geleden een glimp heeft opgevangen.

rente, in navolging van Mozes' wetten. Vele eeuwen zag de christenheid dan ook rente en woeker als eenzelfde zaak, als een goddeloze zaak. „Ik ben de Here”, voegde de grote Wetgever aan het renteverbod toe (2). Opdat uw broeder, opdat uw arme bij u in leven blijve (3). En wie zijn geld toch geeft op woeker, „zou hij leven?”

—o—

Wanneer rente en woeker in Gods wetgeving identiek zijn, mogen we daar misschien wel even bij stilstaan, niet?

We vragen een weduwe soms: kunt u het *redden*? Dat woord *redden* heeft niets te maken met uitkomst-brengen, wat meestal de betekenis is. Naar onze overtuiging komt dit „redden” uit het latijnse *reddere*, dat is: kunt u uw rente en aflossing tijdig voldoen?

Dat klinkt heel anders. Ja, want rente komt van *reddere* en betekent: aflossing van geleend geld inclusief een extra bedrag. Dus rente is eigenlijk niet het extra, boven het geleende bedrag; maar rente is aflossing van het geleende *plus* een extra.

Als een weduwe het al of niet kan „redden” betekent dit in elk geval, dat ze in de schulden kwam. Zoals armen in de schulden zitten eer ze het weten. En hierop slaan wellicht Mozes' herhaalde rente-verboden. Hij stelde daar tegenover: leen, zonder te hopen op wedergeve; maak het de arme niet moeilijk; geef, als je zijn kleeid in onderpand kreeg, hem dit voor de avondkoelte terug; treed nooit iemands huis binnen als je het geleende terug komt vragen; verneder je arme naaste niet. (4).

Het was Calvijn, die de aandacht vestigde op de achtergrond van de armoede, die bij het lenen meestal aanwezig is. Hij was het ook, die het onderscheid maakte tussen rente (= billijke vergoeding voor gedeeld genot van spaargelden) en woeker (= misbruik maken van een treurige situatie waarin de ander verzeild is). En hierin volgden de statenvertalers Calvijn na. Woeker werd verboden – over rente werd niet gerept.

Op zichzelf een knappe strategie van

D. W. L. Milo, Nunspeet

Rente en woeker

Wij calvinisten, levend in een kapitalistische maatschappij, weten haarfijn het verschil tussen rente en woeker – een goede en een kwade zaak. Het eerste is een aanvaardbare en aanvaarde bonus; het tweede is een grove zonde, zelfs in de Nederlandse wetgeving bestreden. Een zonde, waarvan de Schrift zegt: ge zult niet woekeren met woeker – maar vrezen voor uw God (1). Om die reden vragen we geen te hoge rente, wanneer we de arme iets lenen. Maar om die reden durven we met een gerust geweten in ons spaarboekje de verschenen rente te laten bijschrijven. En aan de kerk lenen we bij voorkeur renteloos – je kunt nooit weten.

Toch – het is hard gezegd – laat de Schrift geen verschil tussen rente en woeker bestaan. Voor beide woorden wordt hetzelfde Hebreeuwse woord gebruikt. Het is de statenvertaling, die de

woeker verboden noemde, maar het woord rente verzweg.

Al in de vroegste eeuwen van de christenheid verbood de kerk het vragen van

Calvijn. Hij ontwierp daarmee een aanvaardbare regeling voor geld- en kapitaalverkeer, waarbij hij de Schrift geen geweld aandeed, zijn arme naaste beschermde en tegelijk het uitlenen van spaargelden aantrekkelijk maakte. De R.K. Kerk heeft het renteverbod nimmer opgeheven, al wordt dat in de praktijk waarschijnlijk nooit gehandhaafd. En dat Calvijn hierin zijn tijd vooruitliep blijkt wel uit het feit, dat een sluitende rentetheorie pas in 1884 wetenschappelijke grond kreeg, in 1907 werd aangevuld en in 1936 (Keynes) zijn huidige vorm kreeg. Door het rentestelsel kon de kapitalistische maatschappij van het avondland ontstaan.

—o—

Wie spaart legt iets weg: voor de slechte dag, of voor de oude dag, of voor de gelegenheid dat een wens in vervulling kan gaan. Om dat bespaarde geld niet renteloos in een oude kous te laten liggen, wordt het uitgeleend, aan een spaarbank bijvoorbeeld. Het doet nu zijn nuttige werk en de spaarder wordt nog beloond ook: de interest is een vergoeding voor het offer, dat in dat uitstel is ingebouwd. Ook een vergoeding voor het risico van verloren gaan.

In dit verband geeft het Nieuwe Testament enkele teksten, waarin rente wel op zijn plaats schijnt te zijn: bij de gelijkennis van de talenten zegt de eiser: ik zou het mijne weergenomen hebben met woeker, als je het bij de wisselaars zou hebben gebracht (5) en: had ik het niet met woeker mogen teruggeven als je het aan de bank gegeven had? Wisselaars en banken komen in de bijbel voor, hoewel niet altijd in goede zin. Wisselaars zaten op het tempelplein, teneinde de sjeckel, de sikkil des heiligheds, te verkopen aan degene, die de „tempelbelasting” wilde voldoen; uiteraard wel met een zoet winstje. Ze zaten in dezelfde hoek als de verkopers van duiven, offers der armen; ook al geen pro Deo figuren.

Ja, want al in het Oude Testament waarschuwde de Spreukendichter: wie zijn goed vermeerdert met woeker, verliest het aan de rechtvaardige (6). Jeremia beklagde zich dat hij, ofschoon hij niet aan woeker had gedaan, toch werd vervloekt (7).

De leen-en-rente praktijk kwam dus bij het oude bondsvolk wel voor. Ook daar zag men wel een maas in de Goddelijke wetgeving. Niet rente vragen van je naaste! Dus wel van de vreemdeling? Aha, zo werd een gat in de markt ontdekt: vreemdelingen, immigranten, doortrekkende reizigers, zonder bescherming genoodzaakt te overleven — ze konden bij de sjacheraars lenen, tegen een uitstekende rente die afhankelijk was van de situatie, risico en markt. Het was niet zonder grote oor-

zaak dat de Heiland de tafeltjes van de bankiers omkantelde, hun handeltje in het slijk gooide. Van het huis zijns Vaders was immers een markt gemaakt, een rovershol. En geld stinkt.

—o—

Het is een treurig feit, dat over de hele wereld de geldhandel hoofdzakelijk in Joodse handen is geraakt. Het heeft geen zin namen te noemen, die liggen voor het oprapen. En waarom?

Daar zit een ellendige reden achter. Alle eerzame beroepen waren voor de Joden in ballingschap onmogelijk gemaakt. Voor hen bleef alleen over wat een ander niet lustte: de lompenhandel, de oude metalen, de geldhandel bijvoorbeeld.

Ja werkelijk, want in de middeleeuwen werd aan de Joden de geldhandel gegeven, waar een christenmens zijn handen niet aan brandde. En gezien hun algemene intelligentie lukte het hun ook nog. Zoals met de huidenhandel en stinkende leerlooierij: goed voor de Joden. Juist Joden, die niets onreins wilden aanraken, die geen woeker zouden durven nemen, werden gedwongen hun bestaan in deze verfoeilijke beroepen te vinden.

En, wrede spelling van oorzaak en gevolg: achteraf wordt de Jood, die met kadavers en huiden omgaat, een stinkjood genoemd; wordt de Jood, die in het geldwezen slaagt, een woekeraar gescholden. Staring, de Gelderse dichter van de Jaromir-cyclus, dichtte:

„de wissel, alle veertien daag ontbrekend,
was 't crediet verdwenen
bij sjacher Efraim, zijn welbeklan-
te buur”. (Of zo iets).

Jaromir kon zijn beloofde afbetalingen (promesse-wissels) niet tijdig voldoen en was niet langer crediet-waardig. De bankier wordt sjacheraar genoemd en dat is een woord, gereserveerd voor vuile geldzaakjes, zegt Van Dale. Het zal wel weer uit het Hebreeuws komen — maar dat de Joden de geldhandel kregen toegeschoven was... ten behoeve van de groten der aarde, die voor hun praal en oorlogen geld moesten lenen. Ze betaalden hun geldschieter terug, met interest, plus het brandmerk.

Daar zit aan deze zaak nog iets vast. De bijbel spreekt van lenen en ontlenen. Er is verschil tussen de lener en de ontlenner. De ontlenner is des leners knecht (8), zei Salomo. Als de Heere zijn volk zegende zei Hij: ge zult aan vele volken lenen maar ge zult niet ontlennen; gij zult over vele volken heersen, niet omgekeerd (9). Zegen is: lenen, maar niet ontlennen; een kop zijn en geen staart (10). Maar omgekeerd, wanneer het

volk Israël afvallig werd zou het zijn hand moeten ophouden; dan zou de vreemdeling het gaan lenen, de staart tot een kop worden (11).

De beelden spreken voor zichzelf. Wie zich de arme ontfermt leent aan de Heere. En wie wil niet graag een kop zijn? De Joden werden als uitvaagsel het geldverkeer ingestuurd: de vreemdeling werd zo christenvorsten tot een hoofd. Tragisch, dat de Joden ook dit nog wordt aangerekend!

1) Lev. 25:17, 36 — Deut. 23:19 — 2) Ex. 25:38 — 3) Lev. 25:36; Ez. 18:13 — 4) Deut. 24:10 — 5) Matt. 25:27; Luc. 19:23 — 6) Spr. 28:8 — 7) Jer. 15:10 — 8) Spr. 22:7 — 9) Deut. 15:6 — 10) Deut. 28:13 — 11) Deut. 28:44.

Persschouw

In de rubriek NADER BEKEKEN van „DE WEKKER” schrijft ds K. Boersma te Rotterdam-Zuid in het eerste nummer van het nieuwe jaar over: 1988 - JAAR VAN HET PASTORAAT. Onder het kopje: „Concreet” merkt hij dan o.a. het volgende op:

„Mijn eerste voorbeeld is het pastoraat aan aidspatiënten. Er is in ons blad al eens een keer voorlichting gegeven op medisch gebied. Ethisch gesproken is het ook onder ons bitter nodig om te wijzen op het gebod en de zegen van het monogame huwelijk. Maar bij alles moeten we een pastorale instelling leren ten opzichte van hen, die door het aidsvirus zijn bemet en die zeker weten, dat ze een erge dood tegemoet gaan. Dezer dagen stond er in „Koers” een stuk van de vrijgemaakte predikant E. A. de Boer, die een aidspatiënt, een in zijn jeugd afgedwaald kerklid, kreeg te begeleiden en die met hem meegegaan is, zijn ziekteproces en sterfbed heeft begeleid en Gods werk van bekering en vergeving aan hem kwijt kon. Ik was heel blij daarover te lezen. Ik verzeker u, dat we er ook in onze kringen mee te maken zullen krijgen. Onze predikanten en ouderlingen zullen er vroeger of later bij geroepen worden. Zullen we dat aankunnen? Zal voor onszelf dan onwankelbaar vaststaan, dat de Goede Herder juist de afgedwaalde schapen opzoekt en dat Hij daar zijn grootste zorg aan besteedt?

Zelf kreeg ik anderhalf jaar geleden via één van mijn kinderen te maken met iemand van rooms-katholieke afkomst, die al wist van zijn ongeneeslijke ziekte. Zijn verhaal leek een beetje op dat wat ds De Boer uitgebreid vertellen kon. Mijn patiënt woonde niet in mijn woonplaats. Wel had ik een aantal malen contact met hem. Als gezond mens, als iemand, die in zo'n heel andere wereld leeft, kun je je zo moeilijk in iemands leven verplaatsen. Ik ondervind dat zo vaak in het pastoraat: je doet

steeds je best om je te verplaatsen in de situatie van hem of haar, met wie je te maken hebt. Van dááruit zoek je met iemand verder te komen, er uit te komen. De Goede Herder zocht de schapen toch dáár op, waar ze waren? Daar haalde Hij ze op, dáár nam Hij ze op de schouder. Kan ik een kleine pastor zijn?

Mijn patiënt wist zelf wel hoe fout hij zat. Wat moet ik zeggen? Waar vind ik een aanknopingspunt? Een christelijke gereformeerde dominee bij een afgedwaalde rooms-katholieke homofiele aidspatiënt. Maar hij is mens, een zondaar als ik, die dezelfde ontferming en dezelfde vergeving nodig heeft als ik; ik lees met hem de gelijkenis van de verloren zoon en ik bid met hem, vroeger toegewijd misdienaartje geweest, op mijn gereformeerde manier, niet via Maria, maar in de naam van Hem, die zondaren heeft opgezocht. Wat heeft het uitgewerkt? Ik weet het niet. Ik heb minder te vertellen dan ds De Boer, maar ook ik ben in het AMC geweest, het Amsterdamse Medisch Centrum, op de aids-afdeling. Ik weet alleen van een Heiland, die met innerlijke ontferming bewogen was. Ik noem mijn contact alleen met de bedoeling erop te wijzen, dat we, predikant of ouderling of ander gemeentelid, in onze vaak zo vreselijke tijd pastoraal ingesteld moeten zijn."

God vraagt van ons inderdaad een voluit pastoraal optreden. Ik ben het met kollega Boersma van harte eens, dat er wat dat betreft steeds meer van ons allen gevraagd zal worden. Maar waar de innerlijke christelijke ontferming ons allen steeds meer gaat beheersen zullen we het met kracht van omhoog kunnen opbrengen om onze uitgebreide roeping te vervullen in een wegstervende wereld tot eer van God en tot behoud van zondaren en zondaresen. De boodschap blijft: *Immanuël heeft overwonnen!*

O. Mooiweer, Enschede

Boekbespreking

Dr W. H. Velema
Wet en Evangelie
Kok, Kampen
195 blz., f32,50

In zijn voorwoord schrijft prof. Velema, dat het thema „wet en evangelie” hem sinds lang boeit. Over beide termen heeft hij al meer, zij het in beperkte omvang, gepubliceerd. In dit boek geeft hij een systematische en praktische behandeling van het onderwerp. De studie beweegt zich op het gebied van de ethiek en de homiliek. Het was een lange

weg, maar, zo merkt Velema op, het gaf hem vreugde.

Over dit onderwerp is al veel en ook zeer verschillend geschreven. Veel had beter niet geschreven kunnen zijn. Prof Velema heeft er goed aan gedaan hier een diepgaande studie aan te wijden. Velema heeft het zich hierbij bepaald niet gemakkelijk gemaakt.

In hoofdstuk 1 „Wet en Evangelie in de hedendaagse discussie” laat hij de actualiteit van het onderwerp in de discussies van deze tijd zien. Zo wijst hij erop, dat Barth een omkering voorstelde. Eerst het evangelie dan pas de wet. En dan de wet als vorm van het evangelie. Met deze omkering, aldus Velema, komt men bij het hart van Barth's theologie. De invloed van Barth is in Nederland, en speciaal in de Hervormde Kerk, groot geweest. In dit hoofdstuk worden we op duidelijke wijze ingeleid in de huidige problematiek.

In het 2e hoofdstuk gaat Velema in op de relatieve zelfstandigheid van de wet. Barth houdt eigenlijk maar één begrip over, het evangelie. De wet is geheel ingebed en daarmee ondergeschikt gemaakt aan het evangelie. Daartegenover spreekt Velema over de relatieve zelfstandigheid van de wet. De wet moet de schuld aanwijzen en ontmaskeren. Dat doet de wet niet als onafhankelijke grootheid, maar in het kader van het evangelie.

Dit hoofdstuk was voor mij bijzonder nuttig omdat ik, vermoedelijk als reactie op veel wetticisme, helaas ook in onze kerken, wel eens wat te veel neig naar de Barthiaanse opvatting.

In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de vraag naar de geldigheid van Gods gebod in onze situatie. Velema gaat hierbij diep in op de opvattingen van Kuyttert, die het beroep op de Schrift in de ethiek voor onmogelijk verklaart.

Velema bespreekt hierbij ook in kritische zin wat hij het reductiemodel noemt. Daarmee wordt bedoeld, dat de veelheid van voorschriften in het Oude en Nieuwe Testament niet meer van kracht is, maar dat het er op aankomt een of meer centrale elementen uit het geheel van het bijbels vermaan als normatief naar voren te halen. Typisch voorbeeld daarvan is de stelling, dat de liefde in de plaats van alle geboden is gekomen.

Hij gaat daarbij allerlei „ethische” modellen na, die door hem afgewezen worden.

Daartegenover stelt Velema, dat de Decaloog de grondwet is van het door Jezus verkondigde koninkrijk der hemelen. Door de vervulling in Christus krijgt de Decaloog echter een verdieping.

In hoofdstuk 4 „Aspecten van het heilshistorisch model” wordt de vraag behandeld hoe wij de wet hebben te hanteren in de ethische oordeelsvorming. Evenals hoofdstuk 6 is dit gedeelte op de praktijk gericht.

In het vorige hoofdstuk had de schrijver geconcludeerd, dat de Tien Geboden als de grondwet van het koninkrijk der hemelen blijven fungeren.

In de tweevoudige gestalte van liefde jegens God en de naaste heeft Jezus het gebod geconcentreerd. Niet om het gebod terzijde te schuiven, maar om de onverbreekelijke samenhang van liefde en gehoorzaamheid aan de wet te verwoorden.

Hoe zullen deze kerngeboden en de normatieve uitwerking ervan nu in het handelen functioneren? Velema ontwikkelt hiervoor zijn eigen model, dat hij uit de Schrift heeft afgelezen. Dit heilshistorisch model vergelijkt hij met andere modellen. Hij stelt, dat de Decaloog ook in nieuwe situaties moet worden toegepast.

Daarbij is er voortgang, verbreding, verdieping, terwijl de kern, het oude gebod, van kracht blijft en daarom herkenbaar moet zijn. Velema verduidelijkt zijn bedoeling met het voorbeeld van niertransplantatie.

Het komt, zo merkt Velema op, aan op het persoonlijk toepassen van de geboden in nieuwe, tot aan de tijd van de apostelen, onbekende situaties. Christus heeft niet alles in details geregeld. In dit verband wijst hij de door J. A. Heyns gebruikte uitdrukking „positivering” van normen af. De concretisering van de kerngeboden van de Decaloog hebben geen canonisch gezag. Onze concretisering is menselijk en feilbaar.

Velema gaat breed op deze moeilijke materie in.

Natuurlijk zijn daarmee niet alle vragen verdwenen. Zo is voor mij niet geheel bevredigend wat hij schrijft over de sabbat. Jezus zou de sabbat niet tenietgedaan hebben. Immers dan zou de heerschappij van Christus hierin bestaan, dat Hij ze afschaft. Ik voel toch meer voor de gedachte van Ridderbos, dat met de voorbijgegangene dagen, maanden, vaste tijden en jaren van Gal. 4:10 ook een negatief oordeel over de onderhouding van de sabbat geveld wordt. Paulus heeft het hier over de Joodse feestkalender. Dan ligt het toch voor de hand, dat hij daarbij ook de feestdag bij uitstek de sabbat bedoeld.

Het ligt voor de hand, dat hoofdstuk 5 het meeste aandacht zal krijgen. „De wet en de orde des heils”. Hier gaat het om de vraag welke plaats de wet in de prediking van het evangelie en in de kennis van het heil moet innemen. Moet in de prediking eerst de wet gebracht worden en daarna het evangelie? Geheel in de lijn van Calvijn stelt de schrijver, dat de wet van het Oude Testament niet zonder Christus is geweest en dat men daarom de wet ook niet zonder Christus mag prediken. Zij moet gepredikt worden, doch binnen het geheel van de verkondiging van Gods genade. De verhouding van wet en evangelie is die van een *in-elkaar*. Men moet het centrale thema uit de geschiedenis der

openbaring, namelijk dat van wet en evangelie, niet tot een heilsordelijk na te beleven gegeven maken. Velema pleit voor eenheid. Het is niet aan ons om voor te schrijven hoe Hij de mensen in het heil inleidt.

Persoonlijk vind ik dit hoofdstuk het meest waardevolle.

In hoofdstuk 6 worden tenslotte een aantal praktische aanwijzingen gegeven voor het hanteren van de wet in de prediking. Aan het eind van dit hoofdstuk worden in 15 conclusies praktische aanwijzingen gegeven hoe men in de hedendaagse prediking met de wet moet omgaan.

Tenslotte geeft een groot aantal noten aan het eind van het boek gelegenheid om op verschillende zaken nog wat dieper in te gaan.

Ik kan me indenken, dat Velema

schrijft, dat hij deze studie met vreugde heeft geschreven. De voltooiing van een zo brede studie moet de schrijver terecht voldoening geven.

Het komt mij voor, dat predikanten aan dit boek veel zullen hebben.

Maar ook anderen, die enige theologische scholing hebben, en zijn we niet bijna allen amateur theologen, soms tot verdriet van de predikanten, zullen met dit geschrift hun voordeel kunnen doen. Zelf heb ik dit boek met grote belangstelling gelezen en er veel uit geleerd. Dit boek „Wet en Evangelie” voldoet inderdaad in een behoefte.

J. Meulink, Enschede

P. C. van Wijk, Zaltbommel

Terloops . . .

M'n schooljuffrouw

Vrij onverwacht is ze overleden een paar weken geleden: m'n oude schooljuffrouw. Ze is tachtig jaar geworden, maar toen ze nog jong was heeft ze me lezen en schrijven en rekenen geleerd. Ik heb het idee, dat het bij haar net zo vlug ging als tegenwoordig. Ze was een ouderwetse schooljuffrouw en toen ze met pensioen ging, was ze gewoon blij dat ze er vanaf was. Niet omdat ze lui was, maar eenvoudig omdat ze het met allerlei nieuwe methoden niet eens was. En daar zal ze wel niet helemaal ongelijk in hebben gehad. Ze heeft haar leerlingen ook een stuk godsdienstige vorming meegegeven. We hoorden toen elke dag nog een bijbelverhaal en leerden één of twee psalmversjes in de week. Wat dat betreft is er wel wat veranderd op veel scholen.

Ze is altijd een juffrouw gebleven. Ze was ongetrouwd, maar wilde geen 'mevrouw' worden genoemd. En toen ik ouder werd en m'n kinderen ook weer bij haar in de klas terecht kwamen, zei ze 'meneer van Wijk' tegen me.

Van Petertje was ik Peter geworden, maar toen werd het meneer. Zij bleef echter juffrouw! Dat ik nu wat over haar schrijf is niet om wat jeugdsentiment op te halen. Daar heb ik ook wel eens last van, maar het gaat me nu echt om die schooljuffrouw van me. Ze was namelijk vooral een blijmoedige christin. En zo was ze ook bekend in Zaltbommel. Voor zichzelf vroeg ze niet veel, maar voor anderen stond ze altijd klaar. Toen ze nog werkte, wist ze altijd wel tijd vrij te maken om mensen te bezoeken. Ze verzorgde ook mensen bij haar thuis. Twee vriendinnen heeft ze 'aan hun eind gebracht'. Toen ze begraven werd, waren er niet zo veel mensen. Ze zou dat zelf niet nodig gevonden hebben. De laatste jaren van haar leven was ze ook vervreemd van veel mensen. Ze kende eigenlijk niemand meer en toch was ze kinderlijk blij, als mensen haar bezochten. Ze noemde de één met de naam van een ander en soms wist ze er totaal niets meer van.

Zelfs de oude herinneringen waren aan het verdwijnen.

De dominee las de eerste verzen uit 2 Korinthe 3: „Onze brief zijt gij, geschreven in onze harten, kenbaar en leesbaar voor alle mensen, daar gij toont een brief van Christus te zijn . . .” Dat was ze: een leesbare brief van haar Heiland, dank zij de Geest van de levende God.

En zo liet ze de mensen op een heel andere manier lezen dan ze op school gewenst was. Ze was en bleef in haar leven leesbaar. Gods Geest zaaide Zijn adem uit in haar (Lied 247) en opende haar mond. Die Geest maakte haar bekwaam om te leven voor anderen. En zo is haar leven nooit in weer en wind bezwaken. In vers 5 en 6 van 2 Korinthe 3 staat nog meer. „Niet dat wij uit onszelf bekwaam zijn iets als ons werk in rekening te brengen, maar onze bekwaamheid is Gods werk...”

Met dit eenvoudige geloof had m'n schooljuffrouw geen moeite. Daarom liep ze waarschijnlijk altijd min of meer met een glimlach over de straat. Ze liep de laatste jaren wat gebogen, maar de glimlach bleef. Het geloof heeft haar niet somber gemaakt, maar blij en fris gehouden. Het is de moeite waard om zulke blijde leesbare brieven te lezen.

En er van tijd tot tijd eens over na te denken.

KOLOFON

Redactie

Drs H. Algra
T. Hoekstra
Drs H. de Jong
Drs P. J. van Kampen
Mr. dr. J. Meulink
D. W. L. Milo
Ds K. Muller
Ds E. R. Postma
M. J. F. van der Wal

Adres van de redactie:

Ds K. Muller, Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen. Tel. 05130-20476.

Kerknieuws/Uit breder kring:

M. J. F. van der Wal, Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist. Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie:

Postbus 84, 3956 ZS Leersum. Tel.
03434-54288. Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging:

Aanmelding door overschrijving van min.
f25,- contributie.

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs:

(bij vooruitbetaling):
f52,- per jaar of f28,- per half jaar. Voor
studenten f42,- per jaar. Buitenland f74,-
per jaar of f99,- per luchtpost.

Advertentieprijs:

50 ct. per mm. Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”, Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist. Tel. 03404-22452. Post-
bus 244, 3700 AE Zeist.

Kerknieuws

Ned. Geref. Kerk van Alkmaar Ned. Geref. Kerk van Zaanstreek-Centrum

De kerkeraad van beide kerken hebben in samenwerking een beroep uitgebracht op drs R. Ganzevoort, die intussen door de regio beroepbaar is gesteld.

Drs Ganzevoort heeft dit beroep aanvaard.

Regio Den Haag

Kand. G. J. Zwarts, beroepen predikant te Katwijk, is op 13 jan. j.l. door de regio Den Haag, gehoord het afsluitend onderzoek, toegelaten tot het ambt van dienaar des Woords.

Ned. Geref. Kerk van Rotterdam-Overschie

Het scribaat berust thans bij:

J. C. Snijder, Duikerlaan 78, 2903 AA
Capelle a/d IJssel, tel. 010-4517327.

Uit breder kring

Reformatische Bijbelschool (RBS)

„Met het Woord aan het werk”

De RBS organiseert opnieuw een avondcursus over het lezen van de Bijbel, het voorbereiden van bijbelstudies en het leiden van bijbelkringen.

Deze cursus zal in grote lijnen een herhaling zijn van de cursussen die in 1987 gegeven zijn.

De cursus is informatief en praktijkgericht; komt voort uit het dagprogramma van de RBS en staat onder leiding van stafleden van de RBS.

Aan de orde komen:

- het gebruik van de Schrift, persoonlijk en in het gezin
- verschillende vormen van bijbelstudies en meditatie
- het voorbereiden van bijbelstudies voor een groep of kring aan de hand van een uitgetypte tekst zonder vers- of alinea-indeling.
- oefeningen in leiding geven en communicatie in een kring
- moeilijkheden en mogelijkheden van een kring
- een aantal praktische vaardigheden, zoals het stellen van vragen, leren luisteren en spreken.

De cursus is bedoeld voor:

- een ieder die zich bezig houdt met bovengenoemde punten
- een ieder die vanwege zijn of haar werk in de gemeente met dergelijke zaken in aanraking komt
- een ieder die een (bijbel-)kring leidt of wil gaan leiden

De cursus wordt gehouden op woensdagavonden: 2, 9, 16, 23 en 30 maart. Plaats: Reformatische Bijbelschool, Krakelingweg 10, Zeist.

Tijd: 19.30-22.00 uur.

Kosten: f55,- (inclusief koffie en studiemateriaal) voor echtparen: f90,-.

Opgave (lieft schriftelijk): RBS, Krakelingweg 10, 3707 HV Zeist, tel. 03404-24166.

N.B. Vanwege een maximum-aantal deelnemers worden de aanmeldingen in volgorde van binnenkomst genoteerd.

Verdere info bij Annemieke van der Giessen, tel. 03403-74576. Ongeveer een week voor aanvang van de cursus krijgt u een syllabus en een acceptgirokaart thuisgestuurd.

Christelijke Studentengroepen

Voor de 14e keer wordt er een vakantieconferentie voor aanstaande studenten georganiseerd door de christelijke studentengroepen. Zowel (toekomstige) universitaire als HBO-studenten zijn welkom.

De conferentie wordt gehouden van 29 juli tot 6 augustus in Baambrugge.

Daarnaast worden er lezingen gehouden over „Geloof en wetenschap” en „Humanisme en christendom”. Verder staan er een aantal themagroepen op het programma. In kleine groepen wordt gesproken over onderwerpen als: New Age Movement, politiek, ver-technisering van de maatschappij, genetische manipulatie en dergelijke. Naast al deze inspannende programmapunten willen we ook tijd besteden aan ontspannende activiteiten als sport en spel, wandelen, zeilen of roeien, en een excursie naar Amsterdam.

De conferentie wordt georganiseerd door IFES-Nederland en het Christelijk Studiecentrum. De IFES is een wereldwijde organisatie van christelijke studenten-groepen. Bij de Nederlandse afdeling van IFES zijn diverse christelijke studentengroepen aangesloten, die je in alle universiteits- en HBO-steden kunt vinden.

Deze studentengroepen zijn o.a. ICHTUS, CSFR, ALPHA, SSR-NU, CSR, RSK.

De prijs van deze 9-daagse conferentie is f180,-. Voor meer informatie kun je terecht bij het IFES/SCS kantoor, NZ-Voorburgwal 96-I, 1012 SG Amsterdam (020-257141) of bij Netty Buijs, tel. 010-4130734. Bij deze adressen kun je ook een folder aanvragen.

„Mijn genade is u genoeg”
2 Cor. 12:9.

In Jezus ontslapen onze lieve vader, grootvader en overgrootvader

HARM JAN JAGER

weduwnaar van Fredrika Bolt

Hij werd bijna 88 jaar.

Larne, Noord Ierland	Derk Jan Jager Jean Jager-Meban Harm John, Derk Hans Jenny van der Leun-Jager Cor van der Leun Erica en Pieter Maaïke, Nienke en Frouckje
Utrecht,	Joke Corrie Jager
Oosterwolde,	

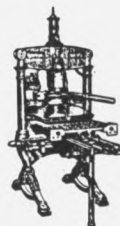
25 januari 1988
Grote Woldweg 48
8097 RT Oosterwolde

Op zaterdag 30 januari komen we D.V. bijeen rondom het Woord van God, waarvan vader een dienaar was. Deze samenkomst wordt gehouden in de Nederlands Gereformeerde Kerk, Broederweg 34 te Kampen en begint om 11.30 uur.

Vóór deze samenkomst is er vanaf 10.30 tot 11.15 uur gelegenheid tot condoleren in een van de zalen van het kerkelijk gebouw.

Na de bijeenkomst zal de begrafenis in familiekring plaats vinden op de nieuwe algemene begraafplaats te Kampen.

BIJ GEBORTE- EN HUWELIJKSKAARTEN
ONTVANGT U EEN AARDIGE ATTENTIE.

drukkers sinds 1901

Drukkerij „Steenbergen”

Nooitgedacht 3 - 3701 AL Zeist - Tel. 03404-22452
Gevestigd sinds 1901

Boeken, Periodieken en
Handelsdrukwerk

Bel 050-144180
en de kunst komt
bij u thuis

Drs. J.P.L. van Seventer
Wassenberghstr. 17
9718 LE Groningen Nederland

● Plaats uw familieberichten in dit blad